

КОВЧЕГ: РЕАКЦІЯ ПСИХІКИ НА КАТАСТРОФУ

Джим Фіцджеральд (GAP)

На камінній полиці вітальні в будинку мого дитинства висіла пара однакових порцелянових прикрас. На кожному з них була зображена маленька дитина, одягнена в біле, яка сиділа в маленькому зеленому кошику. Я не пам'ятаю жодної історії, пов'язаної з цим зображенням, але впевнений, що колись, коли я вчився читати по ілюстрованих *біблійних історіях*, я, напевно, пов'язав його з історією Мойсея в кущах, з цим дивом виживання невинності перед лицем великої небезпеки. Лише набагато пізніше я починаю усвідомлювати сприятливий характер цього образу, який був свідком подій мого дитинства. Можливо, якийсь натяк на його архетипну енергетику вселив у мою уяву почуття надії, що, попри звичайні та надзвичайні небезпеки душі, життя продовжується. Але лише в процесі написання цієї роботи мені стала трохи зрозумілішою величезна історія та значення образу, який зображували ці маленькі орнаменти.

Ми живемо в час катастроф. За останні кілька років зображення раптових, насильницьких руйнувань заповнили наші телевізійні екрани та газети. За той час, поки я готувався до цієї розмови, ми стали свідками руйнування веж-близнюків у Нью-Йорку, великого цунамі на Далекому Сході, урагану і повені, що спустошили Новий Орлеан, землетрусу в Пакистані та Індії. Ми мали справу з вибухами в глобальному масштабі, від щоденних жахів Ізраїлю та Іраку до вибухів у Мадриді, Лондоні, Константинополі та на Балі, серед інших. Природа і рука людини були активними у створенні руйнувань і руйнації. З'явилися також постійні образи війни, голоду та руйнівних хвороб. На задньому плані - зловісна загроза екологічної катастрофи, виснаження озонового шару, всесвітнього забруднення вод і неба, танення арктичних льодів, глобального потепління, зникнення видів флори і фауни, руйнування природного світу. Дехто каже, що кінець світу близький, час Апокаліпсису, і навіть працює над його наближенням. Питання виживання

перед нами, і, здається, це питання виживання самої планети і людства в цілому.

Як тоді ми живемо перед обличчям катастрофи? Яка сила готує нас до наступу руйнівних сил, яка сила зберігає нас, коли вони завдають удару, яка сила відроджує нас, коли ми вириваємося з їхніх смертоносних обіймів? Ці питання турбували людей з найдавніших часів. Крихкість життя, разом з можливістю його повного знищення, була очевидною для людей багатьох культур протягом всієї історії. Тема великого потопу, який знищує все людство, за винятком невеликого залишку, є майже універсальною. На індивідуальному рівні виживання безпорадного немовляти, якого відправляють у воду в маленькому контейнері, і який таким чином рятується від неминучої загрози своєму життю, є універсальною темою міфів та оповідань.

Найдавніша така історія датується приблизно 2300 роком до н.е. Вона розповідає про Саргона, одного з царів-засновників Месопотамії. У ранньому тексті він сам розповідає свою історію:

Моя мати була жрицею. Батька я не знаю. Жриця, моя мати, зачала мене і народила потайки. Вона поклала мене в очеретяний кошик і закрила кришку смолою. Вона пустила кошик у річку, яка була невисокою. Річка віднесла мене і принесла до Аккі, який був відповідальним за напої. Аккі подивився на мене з добротою і витягнув мене з річки. Він усиновив мене як свою дитину і виховав. Він зробив мене своїм садівником. Саме тоді, коли я був його садівником, богиня Іштар покохала мене. Тоді я став царем. ¹

Цей короткий підсумок, який характеризує траєкторію життя героя і який неодноразово повторюється у наступних століттях, включає в себе кілька стандартних мотивів. Незвичайні обставини народження, народження, яке заборонено, і загроза для новонародженого немовляти: це, здавалося б, необхідні передумови, з яких герой повинен розвиватися. Урок полягає в тому, що комфортне, безпечне існування не може сприяти тому творчому стрибку в психіці, який уособлює герой. З першої миті свого життя герой - це

¹ Цитується за: Вернер Келлер, *Біблія як історія*, Бантам, 1982 р., с. 115

той, хто виживає. Він є вираженням життєвої сили, яка прихованими і таємними шляхами протистоїть смертельним обмеженням колективу і, зрештою, виходить за їхні межі.

Кошик з очерету свідчить про дуже ранній етап розвитку людської свідомості. Заселяючи береги великих річок, людина пізнала багато властивостей очерету, що ріс по берегах, властивостей, які згодом стали притаманними самій людській свідомості. Дивний, неземний шепіт очеретяних заростей, навіть у тихий день, завжди наводив на думку про голоси, які вимовляють таємні речі. Що може краще виразити постійно присутню атмосферу несвідомого, що вимовляє свої таємниці незнайомою мовою? Зрештою, саме неспокійний очерет розкрив таємницю Мідаса: він мав кінські вуха. Багато способів використання очерету - від стріл до ручок, від мірних паличок до музичних труб - означали збільшення та посилення свідомості. Очерет використовувався для багатьох видів будівництва, зокрема, для виготовлення тинів, з яких будували стіни, паркани та дахи, з яких будували перші будинки. Очерет можна сплітати в контейнери, такі як ящики та кошики, і він може слугувати покриттям для людського житла у вигляді очерету. Таким чином, очеретяний кошик являє собою відповідь людської свідомості на потребу. Це продукт людського винаходу, натхненний інтуїцією, яка чує шепіт несвідомого. Ця реакція психіки виражається у формі людської **технології**.

Існує комплекс давніх слів, які пов'язані з грецьким словом *techné*, що є коренем слова "технологія". У грецькій мові ми маємо два споріднених слова: *techné*, що означає ремесло або ручну майстерність, і слово *tekton*, будівельник або тесляр. У латинській мові ми отримуємо слова *tegere* - *покривати* і *texere* - *ткати*.

Технологія - це мистецтво, якого нас навчив очерет. Ткацтво є фундаментальною технологією для збереження і розвитку людської культури. Це мистецтво будувати, конструювати, покривати. Воно відповідає одній з основних енергій психіки, доцентровій силі, яка притягує речі разом, щоб сприяти і зберігати життя. Це функція психіки, яка реагує на немінучі ентропійні енергії самого життя, даючи надію на те, що щось витримає, оскільки речі загрожують

розпадаються. Ця первинна енергія відповідає Еросу, Еросу орфіків, які вірили, що він першим виник з Хаосу і створив світ.

Контейнер з плетеного очерету сам по собі не витримає. Це продукт ефемерного світу, рослинного світу, який росте і гине у своєму річному циклі. Для виживання життя необхідна інша субстанція, здатна протистояти руйнівній, дезінтегруючій дії світу матерії, яку уособлює стихія води. У світі, що здебільшого складається з води, в тілі, що має подібну будову, ми постійно відчуваємо силу розкладання. Нещодавно, після цунамі в Азії та урагану Катріна, нам нагадали про страшну руйнівну силу води, її силу розчинення, якій навряд чи можна протистояти. У найдавніші історичні часи люди відкрили елемент, який дивовижним чином кидав виклик силі води. Смола або дьоготь з незапам'ятних часів використовувалася для того, щоб зробити посуд водонепроникним. З його допомогою також створювали пломби, зберігали речі, закривали контейнери, зберігали речі в таємниці та недоторканості. Дьоготь може походити як з мінеральних, так і з рослинних джерел. Вона зв'язує, закриває і запечатує, наче людська винахідливість знайшла в самій природі спосіб зцілити те, що відкрите і вразливе, і змусити ефемерне вистояти.

З очерету та смоли мати Саргона створює герметичну посудину, пускає її на плаву по воді, ввіряючи немовля ритмам, законам і напрямкам самої природи. У світі, де загрозливі, руйнівні сили походять із самої людської сфери, лише повністю покладаючись на Природу, ми можемо знайти спосіб вижити. Фактично, ця мати створює друге лоно для свого новонародженого сина, з якого він відродиться, з новою ідентичністю, новою долею.

Елемент довіри, пов'язаний з такою опорою на енергії природної психіки, на несвідоме, є неабияким досягненням. Людська свідомість відіграє тут незамінну роль. Це велике досягнення для людського "я" - підкоритися владі "Я", безсмертного Іншого, який тут представлений водами річки. Воно також повинно винайти, щоб

створити технологію, щоб ініціювати певні зміни. Як тільки свідоме его збудувало своє маленьке ремесло, несвідоме реагує, оберігаючи і зберігаючи нове життя, доки воно є життєздатним. Цей сприятливий час представлений у нашій історії появою Аккі, людини, "відповідальної за випивку". Це говорить про людину, відкриту до богів і духовного світу, на відміну від вод матеріального світу. Ще більш значущим, за словами Саргона, є те, що "він подивився на мене з добротою". Ця реакція відображає здатність людини до емпатії, аспект функції відчуття. Саме ця функція *par excellence* виступає в ролі охоронця і захисника життя. Це соціальна функція свідомості. Вона означає альтруїзм людства, аспект, який заперечує теорію егоїстичного гена.

Таким чином, маленька запечатана посудина, разом з її знахідкою у водах річки, уособлює поєднання сил розуму і серця, або, як ми можемо сказати, сил мислення і почуттів. виготовлення посудини нагадує нам про величезне значення *артефакту* в розвитку людського розуму. Будь то кам'яна сокира, сталевий меч, колесо чи комп'ютер, людина-винахідник, або *homo faber*, *вийшла за межі* суто природного стану і змогла сконструювати щось, що перевершить її земне життя. Завдяки уяві, інтелекту та впливу серця людина змогла досягти певного роду сталості в мінливому потоці часу. Артефакт продовжує існувати навіть тоді, коли рука, що його створила, і розум, що його винайшов, вже не існують. Артефакт має здатність зберігати і, таким чином, перетворювати життя. *Exegi monumentum aere perennis*, *хвалиться* Горацій: Я поставив пам'ятник, довговічніший за бронзу. Структури, що протистоять Часу та його невинному плину, є творчими здобутками людини, продуктами людської культури.

Це постійна, чудесна реальність людського життя, що з найбезперспективніших і найнесприятливіших умов людський дух виходить за межі самого себе, маючи мінімум позитивної турботи і піклування. Саме через цей несподіваний поворот долі Саргон

врешті-решт стає королем, незважаючи на те, що не знав свого батька і незважаючи на те, що його покинула мати. Ми можемо лише уявити собі умови всередині маленького темного, запечатаного судна, коли його несуть водами річки. Його подорож - це нічна мандрівка морем, яка змінює дитину зсередини. Маленький кораблик несеться за волею течії. Але, подібно до насіння, яке віднесло далеко від свого дерева, всі елементи його майбутніх досягнень містяться в ньому, зберігаючись до тих пір, поки умови не стануть сприятливими і живильними для його зростання.

Історія Мойсея відбувається набагато пізніше, ніж історія Саргона. Вона містить більш конкретні деталі загрози для новонароджених. Фараон наказав кидати всіх новонароджених єврейських хлопчиків у річку, щоб запобігти розмноженню їхнього населення. Але коли мати Мойсея народила, їй вдалося приховати його протягом трьох місяців.

Коли вона більше не могла ховати його, вона дістала папірусний кошик; обмазавши його бітумом і смолою, вона поклала дитину всередину і поклала її серед очерету на березі річки 2.

Коли дочка фараона приходять до річки, щоб скупатися, вона знаходить немовля і, пожалівши його, всиновлює як свого сина. Сестра Мойсея пропонує годувальницю для нього і приводить для цього його власну матір. На відміну від Саргона, Мойсей змалечку був оточений турботою та увагою матері. Ім'я Мойсей дала йому дочка фараона, бо, за її словами, "я витягла його з води". Це івритське тлумачення, але ім'я Мойсей зустрічається і в єгипетській мові, і його значення там, здається, щось на кшталт "дитина води", що цілком доречно, оскільки він є тим, хто відродився з води.

Єгипетські декорації одразу ж викликають у пам'яті кілька споріднених образів з цієї міфології. Немовля Гора часто зображують сидячим на лотосовій колісці з великим пальцем у роті. Під загрозою смерті від свого злого дядька Сета, він був захищений, коли був ще немовлям.

² Вихід 2, в.3

Гор був знайдений немовлям своєю матір'ю Ісідою в папірусних болотах дельти Нілу. Образ "*Гора, що сидить на папірусі*" символізував поворот долі, оскільки Гор, який був схований за папірусом, з часом стає царем Єгипту. Небесний човен, в якому зображений Ра, що пливе небесами після виходу з підземного світу, - це човен, зроблений з папірису. Очерет, в якому знаходиться немовля Мойсей, вказує на Очеретяне поле єгипетського підземного світу, місце вічної весни, де править Осіріс, трохи нижче західного горизонту. Отже, це місце відродження. В Єгипті був звичай пускати в річку маленькі човники із зображенням Гора, ритуал, подібний до фінікійського, де фігурою був юний Адоніс, що відроджувався щовесни. Таким чином святкували щорічну появу вмираючого і воскресаючого бога рослинності.

В єгипетському мистецтві папірус був символом світу, що виник з первісних вод. Цей міф про створення світу щодня відтворювався в єгипетських храмах. Колони у формі рослин папірису підтримували дахи храмів, ніби відтворюючи болота дельти Нілу, де зародилося життя, і де пізніше, всупереч сподіванням і очікуванням, було збережено немовля Гора. Папірус був символом Нижнього Єгипту, так само як лотос - Верхнього. Він став уособлювати знання та мудрість. Тому не дивно, що вона стала засобом передачі знань у вигляді паперу.

Символізм Мойсея, кинутого у води Нілу, з його асоціацією з Гором, вказує на героїчну, якщо не богоподібну, долю, яка чекала на немовля. Двічі народжений, він втілює героїчний ідеал, відірваний від звичайної долі людства через те, що був кинутий у воду. Як і Гор, Мойсей мав стати лідером свого народу, вивести його з темряви до світла. Здається, це правило психіки, що тільки через занурення у смертельні води, підпорядкування силам хаосу і розчинення, людина може досягти героїчної долі.

Навряд чи можна обговорювати єгипетські паралелі, не згадавши найвеличніший з усіх їхніх міфів, в якому згадується скриня, кинута у воду, а саме - історію Осіріса. Його брат Сет, з яким ми вже зустрічалися, змовився проти нього, обманом заманив його в спеціально виготовлену скриню, замкнув її, а потім кинув у Ніл. Звідти він приплив до сирійського узбережжя в Біблосі. Там його закинули в дерево, яке виросло навколо. Пізніше цар наказав зрубати дерево і зробити з нього головну колону свого палацу. Ісіда, сестра і дружина Осіріса, виявила, що тіло заховане там, і врешті-решт змогла дістати його і привезти назад до Єгипту. Цей міф ілюструє таємницю смерті та відродження, де води Нілу виступають як регенеративні сили, що повертають мертвих до життя. Це типовий рослинний міф, подібний до міфів про Адоніса і Таммуза.

Мотив скрині, кинуті у воду, ми знову зустрічаємо в грецькому міфі про Персея. У подальшому розвитку від історії Мойсея, цей міф розповідає про те, як немовля Персея разом з його матір'ю Данаєю кидає у скриню її батько Акрисій. Дельфійський оракул напроорокував йому, що він буде вбитий будь-яким сином, якого вона може народити. Марно намагаючись запобігти цьому, він наказав кинути їх обох у море. З цієї події впливає подальша доля Персея: їх рятує бідний рибалка на ім'я Діктіс, брат якого Полідект правив островом, де їх викинуло на берег. Саме цей правитель, бажаючи знищити Персея, щоб одружитися з Данаєю, відправляє Персея на героїчну місію - вбити Горгону Медузу, погляд якої вбиває людину, перетворюючи її на камінь.

У цій історії підкреслено материнський аспект, адже Даная сама зачинилася з немовлям. Можливо, героїчний подвиг, який зрештою має здійснити Персей - протистояння з жахливою Медузою - може здійснити лише той, хто одночасно покинутий і перебуває під опікою доброї матері. Оскільки батьком Персея є сам Зевс, ця сила також оберігає немовля на воді. Він є духовним або небесним батьком, протиставленим темному царству земних вод, чию силу Медуза також

уособлює. Вона - сила хаосу, уособлення смертоносної Долі, яку герой має подолати.

Особлива природа цієї дитини, яка матиме незвичайну долю, визначена вже при народженні, як ми бачили на прикладах вище. Всі народжуються в обставинах, які вже визначають їхнє майбутнє. Ця вроджена доля чітко показана в казці братів Грімм "Чорт з трьома золотими волосинками". Вона відкривається досить драматично:

Жила-була бідна жінка, яка народила маленького сина; і оскільки він з'явився на світ у кожусі, то було передбачено, що на чотирнадцятому році життя він отримає за дружину царську дочку. З

Цар, звісно, коли почув цю історію, не дуже зрадів. Купивши немовля, він забрав його в ящику, який кинув у "глибоку воду".

Скринька, однак, не потонула, а пливла, як човен, і жодна крапля води не потрапила всередину. І підпливла вона за дві милі до головного міста царя, де стояв млин...

Мельник і його дружина з радістю прийняли його до себе, бо не мали дітей, і сказали: "Бог дав його нам". Оскільки він є "дитиною удачі", це перша з його щасливих втеч від смерті. Як і Персей, врешті-решт, він мусить виконати майже неможливе завдання, пов'язане зі смертю. Він повинен дістати три золоті волосини з голови диявола, самого володаря підземного світу.

Цей юнак вже при народженні був виділений своєю незвичайною і зловісною справою. Народитися з каулем вважалося великою удачею, це був своєрідний особистий ковчег, в якому немовля проклало собі шлях через води народження і родові шляхи. Моряки платили великі гроші за збережений каул, оскільки він гарантовано рятував людину від утоплення. Таке немовля могло пережити травми, які перемагали інших, і, ставши дорослим, проникати крізь найтемніші небезпеки і виживати. Наш юнак не тільки рятується від загрози грабіжників, але й отримує вигоду від їхніх дій. Він спускається в саме пекло

³ Повне зібрання казок братів Грімм, Routledge & Kegan Paul, Лондон 1975

і йому вдається уникнути поїдання диявола. Це відбувається тому, що він переманює на свій бік бабцю диявола. Сама Велика Мати, Мати-Природа, не може відмовити йому, адже саме вона наділила його каулом.

Як тоді ми можемо розглядати ці історії з психологічної точки зору? Що вони можуть дати нам для розуміння того, як ми виживаємо перед обличчям катастроф і лиха? Ми можемо підійти до них кількома способами. По-перше, вони представляють нам міф про те, як людське еґо вперше виникло з темних вод несвідомого. Це філогенетичний або колективний аспект. З точки зору виниклого еґо, існує лише амнезія на стан, який йому передував. Яким би він не був, він був частиною природного світу, світу вітру і води, місця, яке ми сьогодні боїмося називати хаосом. Первісний хаос є місцем самої катастрофи; точніше, кожна катастрофа повторює себе у формі первісного хаосу, як ми ще чіткіше побачимо в розповідях про всесвітній потоп. Щоб допомогти нам пережити катастрофу, психіка в образі історії немовляти, покинутого на воді, пропонує нам гострий і потужний образ виживання: найслабшого і найвразливішого, саму невинність, врятовану від хаосу.

Історії Саргона та Мойсея досить добре ілюструють умови, в яких людське еґо вперше вийшло з вод несвідомого, і які повторюються в історії життя кожної людини. Людське еґо - це "технологічний" продукт психіки, її найбільше диво. Це щось зіткане з основного матеріалу вегетативної психіки, але воно також має постійну якість, яка витримує ерозію часу. Що ж надає цій незмінній якості, яка витримує в мінливому потоці?

Я нагадав їй, як Юнг описує еґо в Тавістокських лекціях. Ось що він говорить:

Еґо - це складна точка відліку, яка складається, по-перше, із загального усвідомлення свого тіла, свого існування, а по-друге, з даних пам'яті: у вас є

певне уявлення про те, що ми вже були, довга низка спогадів, Ці дві складові є головними складовими того, що ми називаємо его. 4

Тілесне усвідомлення подібне до плетеного кошика; пам'ять - до смоли, яка допомагає йому вистояти. Будівництво маленького ковчега матір'ю можна розглядати як створення его, ініційоване самою матір'ю-природою, для того, щоб протистояти перипетіям матеріального світу. Урок наших міфів та історій, здається, полягає в тому, що сама природа створила людське "я" як спосіб виживання перед обличчям будь-якого лиха, яке може спіткати людину.

Другий спосіб інтерпретувати ці історії - розглядати їх як парадигми того, як психіка реагує на травматичні події в ранньому дитинстві. Доля оточує нас вже при народженні. Це павутина, зіткана зі свідомого та несвідомого спадку народу та сім'ї, в якій ми народилися. Ця мережа колективної долі настільки сильна, що може зв'язати нас на все життя. Коли в дитинстві трапляється травма, незалежно від того, якого роду, ми викидаємося з цієї колективної долі у свою індивідуальну. Маленька скринька або ковчег стає носієм цього індивідуального шаблону для нашого життя, і якщо пощастить, ми можемо перетворити нашу долю на долю, як це роблять наші герої вище. Саме той, кому судилося стати культурним героєм, або предком-засновником, найбільше належить до категорії двічі народжених.

Ковчег пропонує нам відповідний образ для переживання травми, отриманої в ранньому дитинстві, ще до того, як розвинулося его. Диво, яке ми щодня переживаємо в терапії, полягає в тому, наскільки різноманітними є методи, які розвиває психіка для того, щоб пережити травму і зберегти цілісність душі. На особистому, психологічному рівні ковчег може означати всі ті структури, які втручаються в ситуацію лиха, катастрофи і травми і допомагають людині вижити. Починаючи з Фрейда, ми маємо описи цих структурних адаптацій. Як би ми їх не називали - захистами, "Хибним Я", комплексами чи аварійним его, - психіка ховається у своїх ковчехах, власних артефактах, де вона рятується від сил хаосу.

⁴ CW #18, ¶ 18

Ці захисні покриви можуть проявлятися у вигляді амнезії або невротичних захистів; вони можуть проявлятися у вигляді залежностей або неврозів; вони можуть набувати будь-якої форми, якої потребує психіка у своєму стражданні. Всі наші таланти, навички, здібності, навіть наші звички та захоплення можуть бути вплетені в захисний шар. Як припускає Дональд Калшед, саме мудрість "Я" захищає і зберігає дитячу психіку. Це аспект самої природи, який встановлює ці рятівні структури. Вміщена всередині, як у ковчезі, психіка має можливість рости до того часу, коли вона зможе вийти з-під її захисту і відмовитися від її аспекту, що зберігає життя. Ковчег представляє провіденційний аспект Я, той архетипний план, який приходить з нами у світ, і який підтримує виживання психіки перед обличчям найстрашніших обставин.

У всіх наших прикладах очевидно, що Материнське Жіноче начало бере участь у виживанні немовляти. Здебільшого саме Вона довіряє дитину водам, які є її власним царством; саме Вона уможливорює її виживання там. Вона (бо в наших прикладах, безумовно, йдеться про неї) повинна пройти сувору ініціацію у смертоносних водах самої природи, щоб народитися у високій долі, яка на неї чекає. Ця фаза процесу ініціації, яку переживає немовля, відбувається під заступництвом Великої Матері. Вона одночасно і виганяє його, і зберігає.

Води річки чи моря, в які кидають немовля, чиїм нестабільним ритмам воно підпорядковується і з яких його врешті-решт рятують, символізують води хаосу і смерті. Кожна дитяча травма є такою зустріччю з хаосом, оскільки дитина викидається з відомого у невідоме. Наслідком травми чи катастрофи є роз'єднання і розчленування. Дитина від'єднується від відчуття безперервності на багатьох рівнях - часу, місця і суспільства. На поверхні води вони відрізані від неба і землі, зверху і знизу, минулого і майбутнього. Вони відрізані від своїх витоків, від свого коріння, від природних зв'язків у своєму суспільстві. Вони не належать у звичайному розумінні; точніше, вони належать не до людського царства, а до царства самої природи.

Саме Вона відтепер диктуватиме їхню долю. Відчуття ізоляції, яке так добре описують ті, хто пережив дитячу травму, занурює людину в лімінальний простір, відрізаний від соціальних зв'язків.

Елемент таємниці є центральним у символіці ковчега. Це проявляється не лише в тому, що немовля зазвичай народжується таємно і приховано, народження, заборонене колективом. Підкреслюється також низьке, приховане походження дитини. Ковчег сам по собі втілює цей елемент прихованого або таємного.

Алхіміки добре розуміли цей аспект. Ковчег - це символ індивідуалізації, посудина, через яку людина зберігається і воскресає. Він має бути запечатаний, ніби для того, щоб тримати в таємниці процес, який зберігає і трансформує життя всередині.

Цей елемент таємничості добре засвідчує розповідь Юнга про його власний дитячий "ковчег". У "Спогадах, снах, роздумах" він розповідає про те, що сталося з ним на десятому році життя:

Моя роз'єднаність із собою і невпевненість у світі підштовхнули мене до вчинку, який на той час був для мене цілком незрозумілим. У мене тоді був жовтий лакований пенал, яким зазвичай користуються учні початкових класів, з маленьким замочком і звичайною лінійкою. На кінці цієї лінійки я вирізав маленького манекена, близько двох дюймів завдовжки, у сюртуку, капелюсі та блискучих чорних черевиках. Я пофарбував його чорним чорнилом, відпиляв його від лінійки і поклав у пенал, де зробив йому невеличке ліжко. Я навіть пошила йому пальто з шматка вовни. У футляр я також поклав гладкий, довгастий чорнуватий камінь з Рейну, який я намалював аквареллю так, щоб він виглядав розділеним на верхню і нижню половину, і вже давно носив його в кишені штанів. Це був його камінь. Все це було великою таємницею. Я потайки віднесла футляр на заборонене горіще вгорі будинку... і з великим задоволенням сховала його на одній з балок під дахом - адже ніхто ніколи не повинен його побачити! Я знав, що жодна душа ніколи не знайде його там. Ніхто не зможе

відкрити мою таємницю і знищити її. Я відчув себе в безпеці, і мучительное відчуття розбіжності з самим собою зникло. 5

Це справді прометеївський подвиг, який треба було здійснити таємно, побоюючись, що на хлопчика Юнга впаде божественна кара. Пізніше він скаже: "Епізод з манекеном став кульмінацією і завершенням мого дитинства". У цей момент Юнг переживав перехідний період від бурхливих часів свого дитинства. Він ніби потребував ритуалу чи образу, який би переніс його в юність і звільнив від постійного тягаря, який він ніс у дитинстві. Його душа була в небезпеці: незадоволю до цієї історії він розповідав про спантеличуюче питання власної ідентичності, яке турбувало його щоразу, коли він сидів на "своєму" камені. Його невпевненість супроводжувалася "відчуттям цікавої і захоплюючої темряви". Ковчег став для нього насінням і прихованим джерелом ідентичності.

Спонтанний ритуал Юнга надихнув його на створення креативної технології, контейнера для його душі, який, залишений у безпечному і таємному місці, міг би дозрівати в темряві, поки на більш пізньому етапі його життя не вийшов би назовні і не розквітнув. Саме тоді, коли він писав свої *"Символи трансформації"*, коли йому було за тридцять, образ маленького ковчеза виринув у пам'яті і став частиною зрілого мислення Юнга. Ми можемо чітко бачити, що для Юнга його "ковчег" став автоматичною реакцією психіки на хаос його життя. Розділений у собі і невпевнений у світі, він перебував у стані дезорієнтації та роз'єднаності. Образ запечатаного контейнера з дорогоцінним вантажем дозволив його психіці відчути полегшення і безпеку.

Юнг каже, що згадав про цю дитячу таємницю в той момент, коли в середині життя взявся за роботу, яка розірве його з Фройдом і занурить у найглибшу невизначеність і дезорієнтацію, настільки, що він почав підозрювати, що в нього психічний розлад. Не дивно, що образ його маленького "ковчеза" з'являвся знову і знову, щоб дати йому хоч якусь надію на те, що він зможе пережити хаос, що насувається. Він каже:

⁵ К.Г.Юнг, *Спогади, сновидіння, роздуми*, стор. 36-7

Я стояв безпорадний перед чужим світом, все в ньому здавалося складним і незрозумілим... Одна гроза слідувала за іншою. Витримати ці грози було для мене питанням грубої сили б.

Пам'ять про його попереднє виживання в дитинстві, всупереч страхам підземного фалоса, загрозливого єзуїта, внутрішньої і зовнішньої плутанини дому і школи, виринала в його пам'яті у вигляді захованого манекена. Я відчуваю, що цей образ інтуїтивно надав йому певної сили.

ЧАСТИНА 2: ВСЕСВІТНІЙ ПОТОП

Коли ми переходимо від історій про окремих людей, врятованих з води, до міфів про всесвітній потоп, ми переходимо від мікрокосму до макрокосму. Попередні історії, хоч і стосувалися великих особистостей чи героїв, зображували загрозу для однієї людини; в цих історіях про потоп йдеться про долю всього людського роду. На кону стоїть не окрема людина, а універсальна людина, Антропос, що означає все людство. Крім того, весь створений світ перебуває під загрозою зникнення, і ця унікальна особистість покликана все це врятувати.

Як і раніше, перший приклад такої історії походить із Шумеру, який вважається колискою західної цивілізації. Найдавніша версія, фрагментарна, датована приблизно 3000 роком до н.е., розповідає про побожного царя Сіппара, Зіусудру, та бога Енкі. За словами сера Джеймса Фрейзера:

Щоб винагородити його за побожність, Енкі повідомляє йому, що ... на раді богів було вирішено знищити насіння людства дощовою зливою. [Бог] пропонує

⁶ Там само, с.201

і стане при стіні, і скаже: "Стань при стіні по лівий бік від мене, і при стіні я скажу тобі слово". ⁷

Здається, що бог розмовляє з Зіусудрою таємно, за стіною. Зрештою, починаються дощі, але цар рятується у великому човні, який йому порадили побудувати. Зрештою, він нагороджений даром безсмертного життя. Його називають "хранителем імені рослинності і насіння людського", тож очевидно, що він взяв на свій човен усі елементи, необхідні для того, щоб життя почалося знову. Цей останній елемент зустрічається в більшості історій про всесвітній потоп. Він вирішує центральне питання, порушене в таких міфах: баланс сил, що зберігають і руйнують життя. У цьому фрагменті історії немає жодних вказівок на те, чому боги вирішили знищити людство.

Однак, оскільки Зіусудру хвалять за його побожність, здається, як і в історії з Ноем, що решта людей не були однаково віддані богам, а отже, могли накликати на себе їхній гнів.

Але як щодо цікавого образу стіни в цій історії? Окрім досить очевидного факту, що Енкі таємно розмовляв із Зіусудрою, є ще один, більш сугестивний підтекст, який повертає нас до наших попередніх історій. Цей підтекст більш чітко вимальовується в пізнішій версії історії про потоп, що увійшла до відомого *епосу про Гільгамеша*. За однією з версій, боги прийняли рішення послати потоп, бо люди розмножилися настільки, що їхній галас став нестерпним для Енліля, головного бога. У цьому епосі улюбленцем людей є герой Утанапіштім, і саме бог Еа попереджає його про небезпеку, що насувається, і про незадоволення інших богів:

*[Еа] повторила свої плани очеретяному
паркану: "Очеретяний паркан,
очеретяний паркан, стіна, стіна!
Слухай, о очеретяний паркан! Слухай, о
стіно! О чоловіче Шуррупака, сину Убар-
Туту, зруйнуй будинок, збудуй човен,
Відмовтеся від майна і шукайте життя,*

⁷ Сер Дж. Г. Фрейзер, *Фольклор у Старому Завіті*, т. 1, с. 122

*Речі відкидають, а життя рятують!
Візьміть на борт човна насіння всього
живого. Човен, який ви збудуєте,
Нехай її розміри будуть виміряні:
Нехай ширина і довжина її будуть
рівні, Дах над нею, як над водними
глибинами."*⁸

Тут знову маємо образ очерету, що розмовляє, з голосом бога, що лунає крізь очеретяні стіни будинку або в них. У річкових долинах стародавнього Шумеру, вздовж берегів річок, боги, мабуть, часто промовляли таємничими голосами очеретяних заростей. У цьому пласкому, водному ландшафті нумінози не мали голосу дерева чи гори, через які вони могли б виявити себе.

Але таємниця очерету ще глибша. Вони можуть трансформуватися самі, навіть коли сприяють трансформації. Настільки ж, наскільки вони можуть стати агентами чи носіями Божого голосу, вони також можуть стати таємничим елементом, здатним трансформувати людську долю. Вони прихистили людське життя на поверхні землі, і вони можуть прихистити його на поверхні руйнівних вод потопу.

Не знаю, чи пам'ятає хтось із вас лауреата Премії Тернера, який отримав її кілька років тому. Вона дісталася творінню під назвою "*Shedboatshed*", яке, як впливає з назви, почало своє життя як сарай на березі Рейну. Художник перетворив його на човен, поплив по річці, а потім знову перетворив на сарай. Я не впевнений, що художник знав про цю давню паралель до своєї роботи: "**Зруйнуй будинок, збудуй човен**". Тим давнім людям, мабуть, здавалося дивом, що будинок з очерету та соломи може однаково стати човном, щоб пересуватися по воді. Знову ж таки, ми маємо два основні елементи, очерет і очерет, ефемерне і постійне, як базові для збереження і захисту життя. Ці дві протилежності дійсно є основою самого життя, оскільки вони цілком можуть

⁸ "Епос про Гільгамеша", пер. з англ. Б.Р.Фостера, с.85

уособлюють раціональне і нераціональне, час і вічність, на решітці яких будується і підтримується людське життя.

Три головні настанови герою мають величезне значення і зачіпають саму суть людського існування:

Покиньте майно і шукайте життя,

Приналежності відкиньте і життя

рятуйте!

Візьміть на борт човна насіння всього живого.

Як і біблійний наказ Ісуса: "Залиш усе, що маєш, і йди за мною", - людині важко це зробити. Безпека, вкладена у фіксовані аспекти життя, врешті-решт принесе смерть і занурення у світ матерії. Спроектуювши своє "Я" на матерію і матеріальні проблеми, життєдайне лібідо можна лише тоді віднайти в усьому плинному, нефіксованому, в усьому, що належить до духовної сфери. Відкинути свої речі, щоб врятувати своє життя! Це та сама парадоксальна порада, яку дав Ісус:

Той, хто хоче врятувати своє життя, втратить його. 9

Тут ми маємо чітке твердження про конфлікт тих сил у нас, які прагнуть безпеки, з тими, які бажають зберегти життя. Цей конфлікт ми бачимо в кожному аналізі, коли безпека, яку забезпечують старі комплекси, старі моделі відносин і старі звички, повинна бути залишена позаду. Закон індивідуалізації, як голос Бога, вимагає цього. Якщо ми відмовляємося, ми повинні загинути в потопі.

Наказ, даний Утанапіштіму взяти на борт "насіння всього живого", ми ще повернемося до інших історій про потоп. Тут ми можемо розглянути, як одна людина покликана стати опікуном усього створіння, і що це може означати в контексті аналізу. Робота аналізу є самотньою та ізольованою більшу частину часу, особливо якщо людина має спуститися на глибину, або, в образі, який ми тут розглядаємо, втратити безпеку цілого відомого світу. Кинуті у води своєї "нічної морської подорожі", вони можуть мати слабкий проблиск розради, якщо вони

⁹ Матвія 16, в.25

часом відчувають, що боротьба, в якій вони беруть участь, має значення для всього творіння. За словами апостола Павла:

...Бо все створіння чекає з нетерпінням, коли з'являться діти Божі... Ми добре знаємо, що все створіння до цього часу стогне в пологових муках. І не тільки це: ми теж, що маємо первістки Духа, навіть ми стогнемо всередині себе, з нетерпінням чекаючи, коли наші тіла будуть звільнені.¹⁰

Павло має справу з тією ж проблемою, що і в історіях про потоп: як ми, люди, можемо вижити в житті, яке стає фіксованим і вкоріненим у стихії матерії, забуваючи про плинний і динамічний аспекти, які приносять постійні зміни, аспекти, які належать до світу духу? У роботі кожного аналізу ці питання стають центральними, і саме у вирішенні конфлікту, який людина пов'язує зі стражданням, що лежить в основі всього творіння, відбувається її зв'язок зі стражданням. Весь світ міститься в серці мандали, у філософському камені, в точці бінду; макрокосм міститься в мікросвіті.

Утанашітим, довіряючи голосам своєї очеретяної огорожі, врешті-решт взяв свою сім'ю і всіх живих істот у човен, і так настала велика повінь. В епосі є драматичний момент, описаний після того, як дощі припинилися:

*Коли настав сьомий день,
Буря і злива припинили їхню битву, що
боролася, як породілля.
Море заспокоїлося, буря вщухла, потоп припинився. Я
дивився на погоду, панувала тиша,
І вся людська раса перетворилася на глину.
Ландшафт був пласким, як дах.
Я відкрив люк, сонячне світло впало мені
на обличчя, Впавши на коліна, я сів і
заплавав, Сльози текли по моєму обличчю.*

¹⁰ Рим. 8: 19, 22-23

Я дивився на край світу, на морські кордони,

*У дванадцять разів по шістдесят подвійних ліг з'явилася периферія.*¹¹

Всіляко підкреслюється, що творіння повернулося до свого первісного стану, вся матерія розчинилася, повернувшись до *першоматерії*. Ми залишаємося з нерухомістю і пласкою поверхнею стану буття, після-смерті і до-життя. Ці два рядки: "*Весь людський рід перетворився на глину / Пейзаж став пласким, як дах*" - драматично та іронічно передають повну трансформацію, що відбулася. Вода імітує дім у всесвіті, де немає жодного людського житла, безлюдний пустир.

Паралелі з біблійною історією дуже чіткі, особливо наприкінці, коли човен зупиняється на горі, і Утанапішті́м посилає птахів, щоб дізнатися, чи відступила вода. У його випадку він посилає спочатку голуба, потім ластівку і, нарешті, ворона:

*Ворон полетів і побачив відплив води. Поїв,
причепурився, залишив слід, не повернувся
назад.*¹²

Мудрий і обережний птах, який правильно розставляє пріоритети, є однозначним знаком того, що природний життєвий цикл повернувся до нормального стану.

Фінальна картина цієї історії - це примирення між богами і людьми, після того, як Утанапішті́м приніс богам приємні жертви. За словами Утанапішті́ма:

*Енліль піднявся в човен,
Ведучи мене за руку, він виховував і мене.
Він підвів мою дружину і поставив її на коліна
поруч зі мною. Він торкнувся наших брів, став
між нами, щоб благословити нас: "Досі
Утанапішті́м був людиною.
Тепер Утанапішті́м і його дружина стануть подібними до
нас, богів. Утанапішті́м оселиться далеко, біля витоків
річок."*¹³

¹¹ *Епос про Гільгамеша*, с.88

¹² там само, с.89

¹³ там само, с. 91

Подібно до вознесіння Ісуса на небо чи Успіння Марії, людський Утанашістім переноситься до вічного джерела самого Життя, а отже, стає безсмертним.

В індійському переказі про Потоп, одна з версій якого міститься в стародавньому епосі "*Махабхарата*", саме перша людина, Ману, рятується від потопу за посередництвом бога Вішну. З'явившись спочатку маленькою рибкою у воді, в якій Ману мив руки, він благає Ману подбати про нього і врятувати від того, щоб його не з'їли більші риби. Ману так і робить, аж поки риба не стає такою великою, що її доводиться відпустити в океан. Опинившись у безпеці, він каже Ману:

Незабаром всі земні об'єкти, як нерухомі, так і рухомі, будуть розчинені. Настав час очищення світів. Тому я повідомляю тобі те, що є для твого найбільшого блага. Настав період, жахливий для всесвіту, рухомого і нерухомого. Зроби собі міцний корабель... сідай на нього з сімома мудрецами і поклади в нього, дбайливо збережене і відсортоване, все насіння, яке здавна описане брахманами. ¹⁴

Переживши потоп, Ману отримує вказівку від бога створити все живе з насіння, яке він зберіг. Згідно з індійськими уявленнями, немає жодної причини для потопу, окрім того, що він є природним завершенням циклу творення. Тут також постає питання: як життя може розпочатися знову, якщо всесвіт має бути очищений через руйнування? Протилежності, нерухоме і рухоме, повинні бути розчинені у своїх основних елементах, але човен, що містить насіння всього живого, буде плавати на цьому розчині в проміжку між руйнуванням і новим творенням. Саме ця суспензія є джерелом життя і будь-якої творчості.

Цей стан відстороненості є найскладнішим етапом аналітичного процесу. Потрібне велике терпіння, віра і довіра, особливо коли людина може озиратися на попереднє існування, яке тепер закінчилося, зруйноване. Потрібна велика відданість і духовна

¹⁴ Сер Дж. Г. Фрейзер, цит. праця, с. 186

концентрація, щоб подолати інерційні сили матерії, які заважають нам рухатися далі. Ось слова Вішну про Ману:

З моєї ласки і через суворий суворий запал він досягне досконалого розуміння своєї творчості і не буде розгублений. ¹⁵

Ми бачимо тут потужний акт духовного зосередження, який є необхідним. Однак це спільна справа; в акті нового творіння беруть участь і его, і Самість. Потрібна прихильність Бога, але людині потрібен акт "суворого суворого запалу" - дуже лаконічне визначення аналізу, насправді, дуже лаконічне.

Існує грецька версія потопу, яка не знайдена в розширеному вигляді, але переказана Овідієм. У ній йдеться про пару: Девкаліона, сина Прометея, та Пірру, доньку Епіметея та Пандори, першу жінку, створену богами. За словами Фрейзера, який цитує грецького письменника Аполлодора:

Коли ж Зевс захотів знищити людей бронзового віку, Девкаліон за порадою Прометея збудував скриню, або ковчег, і, поклавши в нього все необхідне, увійшов до нього зі своєю дружиною. Тоді Зевс пролив з неба на землю великий дощ... Девкаліон же в ковчезі, плвучи морем дев'ять днів і стільки ж ночей, пристав до берега на Парнасі, і там, коли дощі припинилися, зійшов на берег і приніс жертву Зевсу, Богу втечі. І послав Зевс до нього Гермеса, і дозволив йому вибирати, що хоче, і він вибрав людей. І за велінням Зевса він узяв каміння і кинув над головою своєю, і каміння, яке кинув Девкаліон, стало чоловіками, а каміння, яке кинула Пірра, стало жінками п. ¹⁶

Перед нами історія *моди*, або знову ж таки *техніки*. Прометей - великий аватар технології, той, хто приніс людям стільки ремісничих дарів. У цій історії саме він надихає на будівництво скрині або ковчега. Ми знову зустрічаємося з моделюванням після потопу, коли на сцену виходить сам великий хитрий Гермес. Після катастрофи, як

¹⁵ там само, с. 187

¹⁶ там само, с. 146-7

чи починається життя знову? Для греків це уособлювалося присутністю самого Гермеса. Але перед його прозрінням постає питання жертвоприношення. У всіх історіях про потоп кінець періоду зависання на воді і початок нового творіння знаменується тим, що врятований приносить жертву Богу, який його врятував.

За останній рік ми звикли до різноманітних ритуалів, які проводять після катастроф. Люди скаржилися на звичку залишати квіти і дрібнички на місці загибелі або нещасних випадків, але, схоже, психіка добре усвідомлює, що потрібно в таких ситуаціях. Ми також були свідками колективних релігійних церемоній, що проводилися після великих катастроф. У більшості випадків були очевидні образи жертвоприношення і подяки. Жертвоприношення - це не лише питання подяки Богові порятунку. Це засіб ствердження того, що більша сила, як у програмі "Дванадцять кроків", керує життям людини. Іншими словами, Его має визнати більшу силу Самості. Разом з цим приходить усвідомлення того, що старе життя закінчилося, і потрібно починати нове.

Відтворення людини в грецькій версії значно відрізняється від того, що відбувається в інших традиціях. В останніх насінини нового життя везуть у ковчезі, незалежно від того, чи є вони людьми, чи нелюдьми. Тут же сировиною для нової раси є сама земля. Це так, ніби земля була заново вичищена і оновлена, і тепер може дати необхідний матеріал. Це радикально вказує на те, що ні на що з колишнього існування не можна покладатися, щоб забезпечити насіння нового творіння.

Тепер ми звернемося до біблійної версії історії про потоп, яка, мабуть, найбільш знайома нам - до історії Ноя. Це найбільш глибока і детальна історія про Потоп, яку ми маємо. У ній чітко показано призначення людського і нелюдського світів, а також місце людини в процесах Творіння. Чітко викладені причини, через які Бог Яхве вирішує знищити своє творіння: *"велике було зло людське на землі"*, *"зіпсовані були шляхи всього живого на землі"*, *"серце людське не вигадало нічого, окрім*

"Яхве цілими днями плете свої злі плани", "земля сповнена беззаконня через людей". "Яхве пошкодував, що створив людей на землі, і засмутився в душі".

На відміну від слів, які використовувалися в дні створення, *"Бог побачив, що це добре"*, люди зруйнували Його добре творіння і зіпсували його. Питання полягає в тому, чи можуть співіснувати Його добре творіння і люди? Чи є взагалі місце для людини в Божому творінні? Це питання, на які має відповісти історія Ноя. Ми також можемо поставити психологічне питання: у світлі несвідомого, чи має людське "Я" тривале і конструктивне місце? Чи, як у випадку з додилувійськими людьми, его є спотворювачем намірів Несвідомого? Безумовно, в тому, як воно поведилося з цією зовнішньою репрезентацією несвідомого, природним світом, відбулося таке спотворення, що пророкують катаклізм на кшталт Всесвітнього потопу. Зокрема, протягом останнього року, через численні природні та техногенні катастрофи, в засобах масової інформації багато говорилося про неминучість якоїсь великої катастрофи. Можливо, ми вже чули голос в очеретяному паркані. Якщо так, то ми повинні знайти свою індивідуальну відповідь, як це зробив Ной.

У великих середньовічних містеріальних п'єсах з гумором розповідається про страждання Ноя, який намагається збудувати ковчег, особливо перед обличчям докорів своєї дружини. Коли вони сідають у ковчег, вона стає голосом усіх тих сил, які хочуть, щоб ми залишалися у відомому житті і чинили опір змінам:

Так, сер, підняти вітрило.

І гребти зі злом, бо неодмінно,

Я не поїду з цього міста.

Але я маю свої плитки кожну,

Ні кроку далі не піду... А ти

впусти їх у свої груди,

А тепер пливи, Нюю, куди ти перелічив,

І знайди собі нову дружину. ¹⁷

Врешті-решт її переконують зайти на борт, і вони зачиняються. Словами з Біблії:

*Того самого дня пробилися всі джерела безодні, і відкрилися шлюзи небесні... і увійшли на корабель чоловік і жінка з усього живого, як наказав йому Бог. І замкнув його Ягве в .*¹⁸

Ми є свідками скасування другого дня творіння, коли Бог створив склепіння, яке "відділило воду під склепінням від води над склепінням". Тепер протилежності більше не розділені, і настає стан хаосу, втілений у водах потопу. Так сказано в пізнішій єврейській традиції:

[Бог] відкрив небесні шлюзи, видаливши дві Плеяди; таким чином дозволивши Верхній і Нижній Водам - чоловічому і жіночому елементам Техома, які Він розділив у дні Творіння, - знову об'єднатися і знищити світ у космічних обіймах. ¹⁹

Однак всередині ковчега всі протилежності гармонійно утримуються, перебуваючи в стані підвішеності. Сам ковчег мав бути побудований за пропорціями людського тіла, і тепер символізує творіння в мікросвіті. Однією з деталей історії Ноя, яка завжди захоплює дітей, є входження в ковчег усіх тварин по двоє. Чудо об'єднання протилежностей для народження нового життя має архетипне значення, на яке реагують діти. Цікаво, однак, що єврейська традиція стверджує, що протилежності насправді не об'єдналися для продовження роду, коли ковчег носився по водах. Тут сказано:

Ной розлучив своїх синів з їхніми дружинами і заборонив їхні шлюбні обряди; поки світ знищувався, вони не повинні були думати про його поповнення. Таку ж заборону він наклав на всіх звірів, птахів і плазунів. ²⁰

¹⁷ "Честерська вистава про потоп", з "Звичайна людина та інші інтермедії", с.32

¹⁸ Буття, 7: 11, 16

¹⁹ *Єврейські міфи*, Р. Грейвз і Р. Патай, с. 112

²⁰ Там само, с. 114

Час потопу має бути часом утримання від звичної динаміки життя, своєрідного спокою. Цей стан, подібно до стану лялечки або ембріона, який також вважається станом, якого досягають мертві, є необхідною передумовою для відродження. Це унітарний стан, поза протилежностями.

Лиса заява: *Тоді Яхве замкнув його*, - змушує нас зупинитися. Воно передає як відчуття втішної, доброзичливої, материнської присутності, так і водночас благоговійне відчуття влади і завершеності. Він нагадує нам про творця всіх кордонів і про сакральний аспект *temenos* аналізу. Посудина може бути зроблена людськими руками, але печатка накладається іншою силою, інакше трансформаційне оновлення життя не може відбутися.

Кількість людей, замкнених у цьому ковчезі, була такою ж, як і у випадку з Ману. Але тут люди ще більше диференційовані. В індійській версії Ману і семеро мудреців піднялися на борт. У випадку Ноя - чотири пари. Це не тільки посилює поєднання протилежностей, які містить ковчег, тепер уже на людському рівні, але й створює симетрію в межах значущого числа вісім. Чотири пари протилежностей, Ноя та його синів з їхніми дружинами, складають єдину Велику Особистість: всі вони, по суті, є частиною Ноя. Крім того, оскільки сім днів були днями творіння, то вісім був днем нового початку, а отже, відродження. Ця таємниця порятунку восьми людей від потопу була пов'язана в Середньовіччі з символікою Хрещення, яка досягла свого апогею в восьмикутному баптистерії у Флоренції, з його восьмикутною купіллю для хрещення.

Отже, вісім - це число ініціації та відродження.

Решта історії про Ноя слідує давньому зразку вавилонського епосу. Однак час, проведений у ковчезі, був для Ноя набагато довшим. В одній частині розповіді йдеться про те, що потоп тривав 150 днів, а відступ - 150 днів. Однак, як і всі його побратими, Ной вийшов на берег на вершині гори. Для Утанапштіма це була гора Нісір, для Ману - Гімават, для Девкаліона і Пірри - Парнас, а для Ноя - Арарат.

Кілька

років тому експедиція вирушила на пошуки залишків Ноевого ковчега на Арараті, коли повітряні спостереження зафіксували там обриси корабля! Це наводить на думку, що древній образ ковчега дримає і прокидається в цей час лихоліть. Образ, звичайно, в юнганських термінах, і архетип, архетип Бога Втеч, з його священним рятівним судном.

Цей образ спасенної посудини став буквальним на початку історії християнської Церкви. Будівля, яка містила спасительні образи і ритуали, купіль і шкінію, сама була кораблем. Звідси англійське слово *nave*, в якому збиралася громада, походить від латинського слова *navis* - корабель. Звичайно, матеріальна церковна будівля була лише символом Духовної, Вселенської і Небесної Церкви, вмістилищем спасіння для всього людства.

Існує ще одна відмінність між історією Ноя та вавилонським прецедентом. В останньому випадку три різні птахи висилаються послідовно, щоб побачити, чи потоп вщух: голуб, ластівка і ворон - від білого, через чорно-білий, до чорного, прогресія, яка, здається, вказує на оновлення матеріальної або земної стихії. Можливо, це також вказує на аспект хитруна, що міститься в грецькій версії, адже ворон завжди вважався хитрим птахом-обманщиком. Ной, однак, посилає крука першим, "який літав туди-сюди, чекаючи, коли висохне вода на землі". Іншими словами, він дбав про себе і не приносив ніяких звісток до ковчега. Наступним птахом, як прямиий контраст, є голуб, який повертається, не знайшовши місця, щоб сісти. Коли він наступного разу випускає голуба, той повертається зі "свіжозірваним оливковим листком". Це і є вегетативне *озеленення*, про яке писав алхімік Філалет:

Коли ви побачите зелений колір, знайте, що речовина зараз містить зародок свого найвищого життя. ²¹

Це знак того, що життя, яке було в сплячці, тепер почало відроджуватися. Це вірний голуб, який представляє надзвичайно ніжну, боязку і мирну стихію, духовне начало.

²¹ Цитата з веб-сайту: <http://www.sacred-texts.com/alc/hm2/hm206.htm>

жіноча сила, сила Любові, яка може бути посередником у цьому новому житті і яка може дати нам надію.

Історія про Ноя і потоп була знаковою для алхіміків. Вони бачили в Ної того, хто був їхнім попередником, що займався тотальним перетворенням матеріального світу. Потоп означав для них

...розчинення матерії Каменя в матерії першооснови під час нігредо.

Вважається, що на цій стадії опусу холодне, вологе, жіноче начало... домінує над гарячим, сухим, коагулюючим чоловічим аспектом опусу...²²

Для них ковчег був тим, що вони називали своєю таємною посудиною, в якій відбувався цей процес розпаду, що призводив до відродження "філософського курчати або каменя".²³ Для них потоп був "одночасно руйнівним і відновлювальним".

Отже, для алхіміків історія всесвітнього потопу була історією надії, незважаючи на руйнування, які вона принесла. Але чого вона може навчити нас сьогодні, в наш час страху і передчуттів? У цих стародавніх історіях, з їхніми руйнівними потопами і рятівними ковчегами, є спроба вирішити парадокс виживання перед обличчям катастрофи. Катастрофа стикає нас з конфліктом основної пари протилежностей, які радикально впливають на людське життя. Ми повинні вирішити протиріччя між мобільним і нерухомим, тканиною, з якої зіткане наше життя, і навчитися зупинитися на плінному, рухомому. Ми повинні жити в будинку, який одночасно є човном.

Якщо ми правильно почуємо голос в очереті, то дізнаємося, що нам потрібно від'єднатися від усього, що ми знаємо, від усього, що тримає нас у безпеці та захищеності. Для того, щоб жити, ми повинні мати коріння, фундамент, міцну основу. Катастрофа завдає удару по цьому фундаментальному аспекту життя. Але ми дивом виживаємо і відроджуємося. Однак, ми повинні навчитися довіряти, а це означає: кинути себе в царство хаосу, знаючи, що

²² Словник алхімічних образів, Лінді Абрахам.

²³ Там само, с. 10

більша сила підтримує нас. Це означає, що ми повинні жити зануреними в несвідоме, або, як казав Юнг, жити Символічним життям.

Ковчег - це архетипний образ виживання та надії. Як і кожен архетип, він втілює як структурний, так і динамічний аспект. Структура ковчеха представляє провіденційний аспект Я, джерелом якого є Материнське Жіноче начало. Як показує кожна казка, в основі речей лежить рятівна сила, яка утримує і підтримує нас, навіть перед обличчям найбільшої катастрофи. Надія, яку вона містить, подібно до скрині Пандори, є результатом інтуїтивного відчуття того Провидіння, яке підтримує світ. Надія, за словами Ліз Грін,

пов'язана з чимось глибоко в нас, що іноді називають волею до життя, і яка - незважаючи на те, що є суб'єктивним переживанням без видимої конкретної причини - часто може зробити різницю між життям і смертю... Надія є глибокою і таємничою річчю, оскільки, здавалося б, вона може перевершити все, що життя пропонує нам на шляху до катастрофи.

24

Надія є дуже занедбаною чеснотою в наші цинічні, втомлені світом часи. Ось чому Ковчег став сьогодні таким значущим образом: ми всі перебуваємо в пошуках загубленого ковчеха.

Що утримує конструкцію ковчеха в безпечному підвішеному стані в цій новій формі існування, пронизаній надією? Це - крок, який запечатує посудину, динамічний аспект архетипу. Це те, що в нас є, що прилипає і утримує.

Прив'язаність - це те, що зберігає стабільність у нестабільному, те, що впорядковує наш хаос. Відокремившись, або будучи змушеними відокремитися, ми повинні знайти нову форму прив'язаності. Це подвиг Пам'яті та Еросу. "Що переживе нас, так це любов", - каже поет Філіп Ларкін. Любов - це прив'язаність, яка структурує світ для нас наново. Мені пригадуються слова Архiepіскопа Роуена Вільямса на Службі Пам'яті за жертвами цунамі. Цитуючи цей рядок Ларкіна, він запитує:

²⁴ Джульєтта Шарман-Берк та Ліз Грін, *Міфічне Таро*, Гільдія Паблішинг Лондон, 1986

Що залишається, коли вода спадає?... Десь, незалежно від рівня нашої віри чи сумнівів, нам потрібне місце, де ми можемо сказати щось про те, що залишається, коли вода спадає, де ми можемо ствердити той факт, що любов виживає, і таким чином відновити нашу надію.²⁵

Одним з важливих аспектів цих історій, який повинен дати нам надію, є нова роль, запропонована людині після того, як потоп відступив. Якщо на початку люди нічим не відрізнялися від усіх інших речей, створених богами, то тепер їм відведена роль співтворців. Саме вони зберігають насіння всього суцього, щоб могло відбутися нове творіння. Вони справді були піднесені до статусу богів. Саме людська *техніка*, або ремесло, рятує все творіння, а не діяння Бога. Це дуже потужна, богоподібна річ, яку людина має в своїх руках, ця людська технологія, але з її допомогою вона дійсно може врятувати весь світ. Це справді велика надія. Якщо тільки вона прислухається до голосу в очереті.

Цей текст можна вільно використовувати.

jfitzger3o@hotmail.com

²⁵ Архиепископ Кентерберійський д-р Роуен Вільямс виголосив проповідь на поминальній службі в соборі Святого Павла на честь загиблих під час цунамі в грудні 2004 року.